

ČIMBENICI RAZVOJA GOVEDARSKE PROIZVODNJE I OBITELJSKIH GOSPODARSTAVA

FACTORS OF DEVELOPMENT OF CATTLE PRODUCTION AND FAMILY FARMING

J. Haluška

Budućnost govedarske proizvodnje će se u tehnološkom smislu temeljiti na proizvodnji mlijeka i mesa, s kombiniranim pasminama (simentalac), uz "srednje" ulaganje i "srednju" proizvodnju. Osnovna krma bit će razni ratarski nusproizvodi, što podrazumijeva, intenzivnu biljnu proizvodnju i srednje intenzivnu govedarsku proizvodnju.

Za buduću proizvodnju mlijeka i mesa potrebno će biti podizati farme s većim brojem krava i visokom proizvodnjom po kravi koja će moći osigurati profitabilnu proizvodnju. Obiteljska farma bit će farma visokih proizvodnih kapaciteta za mlijeko i meso i za proizvodnju rasplodnog podmlatka. To znači da je nužno stvarati robne proizvođače - farmere europskog tipa. Nositelji agrarne proizvodnje bit će obiteljska gospodarstva koja se moraju okrupnjavati i specijalizirati, te povećavati proizvodnju. Takva gospodarstva moraju osigurati dostatne količine poljoprivrednih proizvoda za vlastite potrebe, za turizam i izvoz. Okrupnjavanje obiteljskog gospodarstva dugotrajan je proces. Da bi se prepolovio broj seljačkih gospodarstava i udvostručila prosječna veličina posjeda, bit će potrebno i nekoliko desetaka godina. U početku će biti svih modela poljoprivrednih obiteljskih gospodarstava koja će se međusobno razlikovati po načinu, važnosti i veličini proizvodnje, po uspješnosti i dobiti.

Činjenica je da sitna obiteljska gospodarstva ne mogu stvarati kapital za vlastiti brži razvoj, a govedarstvo bi u budućnosti moralo biti najveći izvor prihoda suvremenog obiteljskog gospodarstva i znatan čimbenik u povećanju dohotka. Prihod u poljodjelstvu iznosio je 60 : 40 posto u korist ratarstva, a taj bi se odnos morao promijeniti u korist stočarstva. Obiteljska gospodarstva moraju biti temeljem stabilnosti i razvijenosti naše zemlje. Govedarska proizvodnja će postati dio nacionalne ekonomije i na nju će djelovati svi ekonomski zakoni. Budući razvoj govedarske proizvodnje zavisit će o ekološkim uvjetima, ekonomskim činiteljima i tradiciji govedarske proizvodnje.

U borbi za kapital govedarstvo će se suočiti s oštrom konkurencijom ostalih proizvodnih grana, koje raspolažu visokim profitnim stopama i bržim obrtom kapitala. Zato će značajnu ulogu imati snižavanje visine inputa preko snižavanja investicijskih troškova i uvođenje novih tehnologija. Govedarska proizvodnja mora se razvijati na stvaranju vlastite dobiti a ne na kreditima, koji su nužno zlo.

Osnovni problem govedarske proizvodnje u budućnosti je iznalaženje tehnologija kojima će se postići visoka i rentabilna proizvodnja mlijeka, hranidba velikim količinama voluminozne hrane, te proizvodnja velikog broja teladi za dobivanje mesa. Dobit u govedarstvu ovisit će o troškovima proizvodnje kao funkcije razvijenosti tehnologije, o troškovima njene primjene, o cijeni sirovine, te o državnim mjerama. Veća dobit u ovoj proizvodnji ostvarivat će se prvenstveno novim tehnologijama, a u manjoj mjeri ulaganjem kapitala i rada.

ORGANIZACIJA OBITELJSKOG GOSPODARSTVA

je važan čimbenik koji utječe na veličinu dohotka. Ima nekoliko oblika organizacije u kojem gospodarstvo ostvaruje dohodak.

Najdjelotvornije je mješovito ratarsko-stočarsko gospodarstvo i s gospodarskog gledišta najlogičniji model organizacije gospodarstva. Radi boljeg gospodarenja i komplementarnosti biljne i stočarske proizvodnje, bolje plodnosti zemljišta, boljeg korištenja rada i strojeva i veće dobiti, ratarska i stočarska proizvodnja organski su tijesno povezane i sukladne. Kada je riječ o govedarskoj proizvodnji, govedo je najdjelotvorniji prerađivač (biološki stroj) voluminozne stočne hrane niske vrijednosti u visokovrijedne proteinske proizvode životinjskog porijekla - mlijeko i meso.

Govedarstvo je važan čimbenik u povećanju dohotka nekih ratarskih kultura. Korištenjem raznih nusproizvoda biljne proizvodnje (netržnih), postne sjetve, sjetve međukultura, plasmanom cash kultura (kukuruz), manjim transportnim troškovima, korištenjem stajnjaka i sl., ove dvije proizvodnje se nadopunjavaju. Proizvodnja mlijeka je najdjelotvorniji način proizvodnje energije i bjelančevina, te najveći izvor hrane dnevnog obroka ljudi u razvijenim zemljama.

U ravničarskim dijelovima naše zemlje (Slavonija), gdje se odvija intenzivna biljna proizvodnja, govedo se po važnosti mora naći na prvome mjestu. Opravdanost mješovitog modela organizacije kroz povećanje dohotka gospodarstva može se vidjeti na primjeru proizvodnje kukuruza. Ako

gospodarstvo proizvede 8 000 kg kukuruza u zrnju po jednom hektaru po sadašnjim tržišnim cijenama ostvarilo bi bruto prihod od 5 500 do 6 000 kuna. S navedenom proizvodnjom kukuruza gospodarstvo je proizvelo 10 800 H.j. Proizvodnjom kukuruzne silaže gospodarstvo bi proizvelo 40 000 kg silaže (fermentirane) ili 14 000 H.j, što je 23% više energije. Istovremeno si osigurava potrebe silaže za 4,4 krave tijekom cijele godine. U kombinaciji s drugim krmivima, od 14 000 H.j. može se proizvesti oko 1 800 kg mesa ili 14 000 litara mlijeka, što po sadašnjim cijenama daje prihod od 22 000 do 25 000 kuna. Vidimo da je prihod veći za nekoliko puta. Prema tome, dvije grane proizvodnje zajedno pridonose povećanju dohotka gospodarstva kao cjeline. Osim gospodarskih razloga važni su i agrotehnički razlozi koji idu u prilog mješovitom gospodarstvu. Ovaj model organizacije uklanja konkurenciju govedarske i biljne proizvodnje, a govedarstvo dobiva bitku za oranične površine.

U navedenom modelu organizacije u uvjetima intenzivne biljne proizvodnje iz gospodarskih razloga najbolje je iskoristivati zemljište proizvodnjom ratarskih kultura ili krmnih kultura i njihovo konzerviranje u odnosu na druge načine korištenja krme (zelena masa, paša).

Pašni sustav treba koristiti u predjelima izvan intenzivne biljne proizvodnje u ekstenzivnijim uvjetima držanja goveda.

U ravničarskim predjelima RH iz gospodarskih i klimatskih razloga ne postoje uvjeti za pašni sustav držanja goveda.

Glavni izvor stočne hrane u ovim predjelima je proizvodnja krme s oranica.

Zato će udio krmnog bilja u ratarskoj proizvodnji rasti.

Specijalizacija obiteljskih gospodarstava

je oblik proizvodnje s visokim tehnološkim imputom, kojima se povećavaju proizvodni učinci i kakvoća proizvoda.

Zbog biologije, plodoreda i korištenja rada tijekom cijele godine, bez obzira na veličinu zemljišne površine, u biljnoj proizvodnji u pravilu neće biti specijalizacije proizvodnje. U mješovitom poljoprivrednom obiteljskom gospodarstvu biljna proizvodnja će biti u funkciji stočarske proizvodnje koja će se specijalizirati za proizvodnju mlijeka ili mesa. Veća obiteljska gospodarstva će se specijalizirati za jednu glavnu proizvodnju a sve druge će biti u funkciji te osnovne djelatnosti. Mala gospodarstva neće se moći specijalizirati, pa će se orijentirati na druge proizvodnje. Ova mješovita gospodarstva imat će više vrsta proizvodnje, odnosno izvora prihoda, a često i više vrsta stoke,

odnosno proizvoda. Većina obiteljskih gospodarstava imat će jednu proizvodnju koja će dati 50% prihoda. U početku će biti svih modela obiteljskih gospodarstava s obzirom na način proizvodnje. Naš je cilj stvarati krupna, specijalizirana i tržno orijentirana obiteljska gospodarstva, a ne gospodarstvo seljak - radnik kojih sada ima najviše.

Poljoprivreda se teško može specijalizirati u nerazvijenim zemljama i u seljačkoj proizvodnji. Za razvoj i specijalizaciju poljoprivrede mora postojati jako tržište i velika kupovna moć.

Veličina obiteljskih gospodarstava

ovisi o više čimbenika, poglavito o površini zemljišta s čime je opet u vezi broj životinja.

Po veličini, obiteljska gospodarstva mogu biti mala, srednja i velika. Kod nas ima najviše malih seljačkih gospodarstava.

Karakteristika je tih gospodarstava da su usitnjena, niskoproduktivna i zapošljavaju malo radne snage. Poljoprivredna struktura obiteljskih posjeda, zemljišni kapaciteti, te stočni fond nisu dovoljno iskorišteni. Proizvodni kapaciteti zemljišta koriste se 50 do 60%, dok se u stočarstvu genetski kapaciteti iskorištavaju 60 do 70%. Proizvodnja se odvija najčešće poluintenzivno i ekstenzivno. Robnost proizvodnje je niska. Struktura ratarske proizvodnje ne zadovoljava. Sadašnje stanje na obiteljskim gospodarstvima zahtijeva temeljite promjene. Obiteljska gospodarstva posjeduju preko 80% poljoprivrednih resursa, koji čine temelj budućeg razvoja obiteljskih gospodarstava.

Optimalna veličina obiteljskih gospodarstava u RH ovisit će o pojedinim predjelima. Veličina porodičnih farmi kretat će se od 10 do 100 grla. U brdsko-planinskim i primorsko-mediteranskim područjima radi ograničenih zemljišnih površina imat ćemo manja obiteljska gospodarstva s manjim brojem krava. U ravničarsko-kontinentalnim predjelima postoje gotovo idealni uvjeti za razvoj velikih obiteljskih gospodarstava, koja će imati i preko 100 hektara zemljišta, sa 50 do 100 krava, pa i više.

Tipovi poljoprivredne proizvodnje obiteljskih gospodarstava mogu biti farmerski i seljački.

Farmerska proizvodnja (Family farm) krupno je tržno gospodarstvo čija svrha je dobit. Farmerska proizvodnja je nikla na prostorima novootkrivenih kontinenta (Amerika, Australija) zahvaljujući europskim seljacima-kolonistima. Taj tip proizvodnje je zbog većeg dohotka napredovao brže od seljačkog i zato se sve veći broj seljačkih gospodarstava pretvarao u farmerski.

Veličina farmerskih posjeda u Americi iznosi u prosjeku 200 ha, od čega 60% čine posjedi preko 400 ha zemljišta, a ima posjeda preko 1 000 ha. U Australiji veličina farmerskih posjeda iznosi 1 000 ha.

U Europi su prevladavala seljačka gospodarstva, pa je proces prijelaza na farmersku proizvodnju bio dug i težak. Europski farmer ima daleko manji posjed čija se veličina kreće od 20 do 100 ha, sa 10 do 50 krava, osim u Engleskoj gdje farmeri posjeduju preko 300 ha, te 100 do 200 krava.

Kod nas ima svega 1 do 2% obiteljskih gospodarstava koja drže više od 30 krava.

Seljački tip proizvodnje obiteljsko je gospodarstvo na kojem rade samo vlasnici s članovima obitelji, više okrenuti potrebama domaćinstva nego tržištu. Cilj je obiteljskog seljačkog gospodarstva osobni i obiteljski opstanak. Naša poljoprivredna proizvodnja po svom je značenju seljačka. Kod nas je najviše sitnih seljačkih gospodarstava. Uz to imamo i djelomična poljoprivredna gospodarstva - seljak radnik (part-time farmer). Najmanje je kod nas farmerskih obiteljskih gospodarstava koja imaju više od 10 ha i više od 10 krava. Uz navedene tipove proizvodnje imamo i dionička društva nastala od bivših kombinata.

Farmerska i seljačka gospodarstva razlikuju se po visini proizvodnje, visini troškova, proizvodnosti, racionalnosti, primjeni tehnologije i po dobiti. Farmerska gospodarstva više ovise o državi a seljačka o dobroj godini. Seljačko gospodarstvo je naviknuto na udar sudbine i prirodne nepogode. Kod nas će put stvaranja farmerskog obiteljskog gospodarstva biti dug i težak. O prijelazu seljačkog na farmerski tip proizvodnje ne odlučuje seljak, već niz okolnosti u kojima se ta proizvodnja odvija. Mora postojati i snažno unutarnje tržište - velika kupovna moć i dosta zemlje. Povijesno naslijeđe i gustoća stanovništva također imaju važnu ulogu. Poljoprivreda se ne može okrupnjavati i specijalizirati u siromašnoj zemlji.

Proces prijelaza sa seljačkog na farmerski tip proizvodnje trajat će dugo. Naš seljak platit će skupo oslobađanje od lanca prošlosti.

Osim ova dva osnovna tipa proizvodnje postoje u svijetu (Amerika) krupne poljoprivredne korporacije kao najdjelotvorniji tip proizvodnje koji ostvaruje najveću dobit. U njima su farmeri izravno povezani s organizatorima proizvodnje (contract farming).

Krupna proizvodnja u svakoj državi je okosnica razvoja i nositelj novih tehnologija, bez obzira na to o kojoj je proizvodnji riječ.

Pasmine goveda su sredstvo za postizanje ciljeva u govedarskoj proizvodnji.

Sveukupnu populaciju goveda u RH čine tri pasmine. Dominantna je simentalna pasmina koja je u pasminskoj strukturi zastupljena sa 77%. Udio smeđe pasmine iznosi 5%, a holstein 3%. Osim ove tri pasmine ima još oko 15% križanaca. Uzgojno područje simentalca pokriva cijeli kontinentalni dio Hrvatske. Simentalac je tipična pasmina dvojnih proizvodnih svojstava. U proizvodnji mesa simentalac je ravan tovnim i klaoničnim kvalitetama mesnatih pasmina. Dnevni prirast pokazuje da simentalna pasmina raspolaže s visokim genetskim potencijalom za ovu osobinu.

Kontinuitet rasta genetskog potencijala matične populacije može se potvrditi stalnim povećanjem proizvodnje mlijeka tijekom zadnjih godina. Ostvarena proizvodnja ove pasmine ograničena je značajnim okolišnim čimbenicima, jer je korištenje proizvodnih kapaciteta na znatno nižoj razini. Najveći dio proizvodnje kravljeg mlijeka i goveđeg mesa osnivat će se upotrebom simentalne pasmine mliječnijeg ili mesnatijeg tipa, ovisno o zahtjevima tržišta.

Na velikim specijaliziranim mliječnim farmama zastupljena je holstein pasmina, koja se afirmirala kao najmliječnije govedo u svijetu. S obzirom na njene kapacitete za proizvodnju mlijeka i muzne karakteristike, ta je pasmina najdjelotvornije biološko sredstvo za proizvodnju mlijeka. Ova pasmina koja se sada nalazi u ravničarskim predjelima neće se moći zadržati na malim gospodarstvima, osim na gospodarstvima koja se žele specijalizirati za visoku proizvodnju mlijeka. Holstein je tipično mliječno govedo visoke proizvodnje, koje zahtijeva poseban tretman i velike količine koncentrirane stočne hrane. Dugoročno gledano ne očekuje se značajnije širenje specijaliziranih mliječnih farmi.

Smeđa pasmina je afirmirana alpska pasmina dvojnih proizvodnih osobina. Smeđe govedo ostat će jedna od glavnih pasmina u brdskim područjima.

Ove tri pasmine bit će i dalje osnovne pasmine u govedarskoj proizvodnji Hrvatske, koje će se uzgajati u čistoj krvi. Osim ovih pasmina postoje i autohtone pasmine u neznatnom broju. U budućnosti bi trebali raspolagati izvjesnim količinama sjemena bikova mesnih pasmina, koji bi se koristili u proizvodnji mesa (charolais, limonsin, hereford, angus).

ZAKLJUČAK

Potrebno je izraditi strategiju razvoja govedarske proizvodnje kao dio Strategije razvoja agrara u RH, gdje osnovicu čini obiteljsko gospodarstvo.

J. Haluška: Čimbenici razvoja govedarske proizvodnje i obiteljskih gospodarstava

Treba definirati sve čimbenike razvoja govedarske proizvodnje i obiteljskih gospodarstava po pojedinim područjima radi njihove specifičnosti.

Osnovne pravce razvoja poljoprivrede usmjeravati na rješavanje pitanja zemljišne politike, promjene vlasništva, restrukturiranje proizvodnje, angažiranje inozemnog kapitala, poticaje putem mjera ekonomske politike (premije, regresi, carinske i porezne olakšice, subvencije, krediti), te stvaranje poduzetničke inicijative poljoprivrednih proizvođača.

Opredjeljenje za prioritetni razvoj poljoprivrede, posebice obiteljskih gospodarstava očituje se u strategiji agrara RH, u Programu gospodarske politike i u Programu razvoja i mjera ekonomske politike poljoprivredno-prehrambenog sustava Hrvatske.

Adresa autora – Author's address:

Primljeno: 4. 5. 1998.

Josip Haluška, dipl. inž.
Vinkovci